

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д. изк. Свилен Стефанов за дисертационния труд на Светла Петкова за получаване на образователната и научна и степен „доктор“.

Светла Петкова е редовен докторант в сектор „Изобразителни изкуства“ към Института за изследване на изкуствата при Българската академия на науките. Представеният дисертационен труд е на тема „Колекционирането на произведения на изкуството като феномен на културата. Българският опит в частното колекциониране (на живопис, графика и скулптура) от края на ХХ и началото на ХХІ век“. Научен ръководител е академик Светлин Русев.

Дисертационният труд съдържа 172 страници основен текст и е разделен на четири глави, въведение и заключение, както и 12 страници библиография от 263 заглавия и източници (159 на кирилица, 51 на латиница и 52 електронни интернет ресурси). В отделни книжни тела са представени приложения (интервюта с 14 колекционери) и албум с репродукции на произведения от частни колекции. Докторантът има три публикации по темата на дисертацията. Трудът е обсъден и насочен за защита на заседание на сектор „Изобразителни изкуства“ при Института за изследване на изкуствата, БАН, проведено на 21.05.2015 г. (Протокол № 1/ 5.06.2015 г.).

Съвсем уместно докторантът структурира труда си като започва с изясняване на целите и методологията на изследването, неговите граници и научната му актуалност. Но заедно с тези задължителни елементи на научното изследване още в началото Светла Петкова се е погрижила да хвърли светлина върху основните понятия и постановки в процеса колекциониране на произведения на изкуството – което е и основния фокус на нейното изследване. Неизбежно тя разглежда проблемът двустранно – като световна практика и българска реалност. И така логично въвежда в

темата - що е колекционер на изкуство, какво е колекция и какви видове колекции съществуват.. Така в дисертацията присъстват подглави като „Процесът на колекциониране“, „Специалистите в помощ на колекционера“, „Места и практики за излагане и възможности за придобиване на произведения на изкуството от частни лица“, „Проблемът „пазар на художествени произведения“ – изясняване на понятието и неговите механизми“. Специално внимание е обърнато на законодателството в областта на опазване на културното наследство в България, уреждащо притежаването на предмети на изкуството от частни лица.

Важно място е отредено на възникването и развитието на частното колекционерство по света и съответно, на историята на частното колекциониране и в България. Тук трябва да отбележа, че за мен беше много интересно извеждането на предпоставките за зараждането на колекционерска дейност у нас и появата на първите сбирки. Качество на текста е, че въвежда в проблема за частните колекции на произведения на изкуството (живопис, графика, скулптура) още от периода след Освобождението и до 40-те години на XX век. Тук уместно е посочено, че първите сведения за колекции по българските земи датират от времето на Възраждането, като тези сбирки са много различни от вече съществуващите в Западна Европа по силата на своите цели и функции (преди всичко да съхраняват предмети, които да подхранват националното самочувствие в периода на Българското възраждане).

Периодът между Освобождението на България и края на Втората световна война е разгледан като най-динамичен по отношение на развитието на пазара на произведения на изкуството и създаването на частни художествени сбирки. Благодарение на натрупаните лични капитали и под влиянието на европейската култура са оформени първите колекции.

Следващата глава интерпретира съществуването на частни художествени колекции по времето на социалистическия период. В

променения политически строй, развитието на пазарни отношения постепенно е преустановено, спира и обогатяването на частните колекции, които най-често са разпродадени или преминават в държавните музеи и галерии. Но пак с право е отбелязано, че въпреки специфичните условия, при които се развива колекционерството между 1944 и 1989 г., в страната са създадени изключително стойностни колекции, посветени в по-голямата си част на събирането на произведения на български художници.

Но навлизането в най-любопитната част на дисертационния труд започва с третата глава „Частното колекциониране в България от края на ХХ и началото на ХХІ век“. Културната ситуация тук отново е коренно променена. Отбелязано е, че сравнително бързо се изграждат условия за развиване на пазарен икономически модел, което обаче е доста спорно, доколкото е свързано с все още недостатъчно интерпретирания проблем за проекцията на посткомунизма върху света на изкуството. Така или иначе, появяват се посредници, като галеристи и търговци и все по-активна позиция заема частният колекционер, което води и до създаването на Съюз на колекционерите в България. Логично за периода, обозначаван още и като „преход“, погледът на изследователя е привлечен от формирането колекции на частни банки, като са фокусирани и индивидуалните активности по отношение на първите (впрочем, отново да кажа, нееднозначни) стъпки към създаването на пазарни отношения в полето на изкуството.

На колекционерите, особено през последните двайсетина години, се гледа преди всичко като на хора със странно и трудно разбираемо занимание, при това „сенчесто“. Тук докторантът (с лека доза пристрастност към обекта си на изследване) допуска, че причината за подобен прочит от страна на обществото е, че проблемът „колекциониране“ до момента не е бил разглеждан достатъчно задълбочено, но с право отбелязва, че е осезаема нуждата от по-голяма видимост и социализиране на колекциите. Пак в тази връзка Светла Петкова пише: „Усилието на този терен обаче трябва да бъде

двустранен процес и може би в началото се изискват по-големи усилия от страна на самите колекционери. Ако, разбира се, те желаят промяната на ситуацията, тъй като до момента не заемат достатъчно адекватно позицията на двигател на съвременни процеси в изкуството, бидейки основно хранители на културни ценности от минали исторически периоди, но не и меценати. В резултат ситуацията в България може да бъде определена по-скоро като консервативна и затворена в рамките на страната“. Като рецензент желая да подчертая, че това е отлично казано.

Много интересна част от труда са главите „Частни колекции, обект на изследването, мотивация за избора им“, „Мотиви за създаване на колекции в България“, „Психологически, социологически и статистически характеристики на българския колекционер“ и „Отношение на колекционера към собствената колекция“, които представляват ценен опит да се направи обобщен социалнопсихологически портрет на българския колекционер. Също така са разгледани взаимоотношенията на частния колекционер със специалистите и институциите и връзката на дейността им към законодателството и разпространението на фалшификати. Интересни са наблюденията и по отношение на „морфологията на колекциите“ – предпочитани исторически периоди, видове, жанрове и автори, както и конкретизирането на разказа в подглавата „Характеристика и съдържание на избрани колекции“. Така се появяват разделите „Колекция Светлин Русев“, „Колекция Боян Радев“, „Колекция Димитър Инджов“ и „Българското изкуство в чуждестранни частни колекции“, „Примерът на Гауденц Руф“, „Колекцията на Юго Вутен и подкрепата за българското изкуство“ и др.

След горното обговаряне на съдържанието и посоките на мисълта на автора, вероятно трябва да се потърсят основните научни добродетели на труда. А такива очевидно не липсват. Защото настоящият дисертационен труд наистина е първото цялостно изследване на частното колекциониране на произведения на изкуството в България. Тук трябва да се отдаде

дължимото на Светла Петкова, тъй като проблемът с който се е нагърбила е крайно неясен, при това не само за изкуствоведите, но и за самите участници в полето на изкуството у нас, независимо от ролята, която имат в него. С право докторантът изтъква, че „следствие на това до момента липсват дори самостоятелни научни студии, по-задълбочени проучвания на отделни проблеми и изобщо интерес от страна на научната общност да бъдат очертани основните му характеристики, да бъде проследено историческото му развитие у нас, да бъдат ясно изведени основните въпроси по отношение на формиране, съхранение и социализиране на колекции. Въпроси, които до момента вълнуват най-вече самите колекционери. Парадоксалното е, че представители на същата тази научна общност често си сътрудничат с колекционери, работят с тях във връзка със свои изследвания и вероятно осъзнават необходимостта от детайлно изведено проучване, посветено на тази област, което да служи и като помагало в практиката, да има и образователна функция. Припознавайки именно тази нужда, настоящият научен труд си постави амбициозната задача да запълни някои теоретични и историографски празноти“.

Докторантът стига до извода, че оформянето на колекционера е дълъг процес на самоосъзнаване, образование и осмисляне на съдържанието на собствената колекция като самостоятелен организъм. И също, че някои от най-важните аргументи на колекционерите за важността на тяхната дейност пред обществото би била грижата за бъдещото битие на притежаваната сбирка – поддръжка и съхранение на предметите, създаване на каталогизация и опис, публикуване на каталог, предоставяне на предметите за научни изследвания и публикации и т.н. Както, и че привличането на специалист (изкуствовед, научен работник, реставратор) при работата с дадена колекция повишава нейна стойност и поставя нещата на по-високо ниво. Хубавото е, че у нас вече съществуват подобни положителни примери.

В заключение Светла Петкова очертава цялостна картина на колекционирането на произведения на изкуството в България и посочва множество проблеми. Например - реалността в България се различава в много отношения от реалността на западния свят. В много отношения страната е изостанала и в този смисъл много от установените понятия, утвърдени на други места в практиката, тук все още не работят (например пазарът на изкуство в България не се вписва в класическата представа за това понятие, той все още остава неразработен и неустановен, тъй като продажбите не са явни). Настоящият Закон за културното наследство е неадекватно формулиран; той не улеснява, а пречи на циркулацията на произведения на българското изкуството не само в рамките на страната, а и извън нея; като спъва и пазарния процес. Друг проблем е, че колекциите, създавани у нас в края на XX и началото на XXI век са по-скоро в рамките на по-традиционно и класическо разбиране за изкуство.. В това отношение хвърлянето на повече светлина по въпросите, свързани с колекционирането в световен план, би могло да отвори нови перспективи пред колекционерите. Защото колекционерът все още не влиза достатъчно адекватно в ролята на меценат; на откривател на нови явления и на покровител на млади автори. Но въпреки посочените проблеми, колекциите от изкуство са факт и той няма как повече да бъде заобикалян..

В дисертацията е изградена собствена база данни - направени са множество разговори с колекционери, които биха могли да служат като източник на информация и за бъдещи изследвания. Създадена е и база данни от репродукции на притежавани от колекционери произведения. Съставена е подробна библиография на литературните източници на български език, както и на основната литература на латиница.

Светла Петкова е изследовател, който напълно преднамерено се е насочил към разкриване на нови полета в българското изкуствознание. Смела, достойна и професионално постигната цел. С пълно основание може

да се каже, че този научен труд има и приложен характер. Резултатите, получени вследствие на систематизираната информация, направените проучвания и заключения биха могли да послужат на широк кръг от специалисти в областта на изкуствознанието, културологията и социологията на изкуството. Ето защо, в заключение, убедено предлагам на уважаемото научно жури да присъди образователната и научна степен “доктор” на кандидата Светла Петкова.

проф. д. изк. Свилен Стефанов

22. 08. 2015 г.

София